Machnik, J.

Prof. dr Stefan Nosek

Światowit 29, 165-168

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

II. TYM, KTÓRZY ODESZLI

Prof. dr Stefan Nosek

W lipcu 1966 r. zmarł w Krakowie w wieku lat 57 prof. dr Stefan Nosek, Kierownik Zakładu Archeologii Małopolski IHKM PAN w Krakowie, przewodniczący Komisji Archeologicznej Oddziału PAN w Krakowie, prezes Krakowskiego Oddziału PTA, redaktor „Sprawozdań Archeologicznych", członek Rady Naukowej IHKM PAN. Śmierć zaskoczyła Go w pełni sił twórczych, w trakcie realizacji swych zamierzeń naukowych. Krótki okres, jaki dzieli nas od śmierci prof. dr Stefana Noska oraz charakter niniejszego komunikatu nie pozwala na pełną charakterystykę i ocenę Jego dużego dorobku naukowego i wkładu w rozwój archeologii polskiej. W szkicu niniejszym pragnę przypomnieć tylko najważniejsze momenty z życia Zmarłego.

Prof. dr Stefan Nosek urodził się w 1909 r. w Krakowie, jako syn niezamożnych rodziców. Tutaj też uczęszczał do Gimnazjum im. Króla Jana Sobieskiego i na Uniwersytet Jagielloński, gdzie studiował polonistykę, filologię klasyczną, historię i archeologię. Tę ostatnią u prof. dr W. Demetrykiewicza. Równocześnie pracował jako stypendysta w Bibliotece Jagiellońskiej oraz przez pewien okres jako zastępca asystenta w Zakładzie Archeologii Prehistorycznej UJ.

W 1934 r. uzyskał stopień magistra filozofii specjalizując się pod kierunkiem prof. dr L. Piotrowicza w historii starożytnej, a w dwa lata później magistra prehistorii. W roku 1938 doktoryzował się na Wydziale Filozoficznym UJ na podstawie rozprawy pt. „Kultura grobów skrzynkowych i podkloszowych w Polsce południowo-zachodniej".

Już pięć lat wcześniej, bo w 1933 r. rozpoczął pracę asystenta, a od 1938 r. kustosza w Muzeum Archeologicznym PAU w Krakowie. Z placówką tą związany był bez przerwy aż do 1945 r., kiedy to został mianowany zastępcą profesora na Katedrze Prehistorii UMCS w Lublinie i Kierownikiem Zakładu Prehistorii tegoż nowopowstałego uniwersytetu. Organizował od podstaw wspomniany Zakład, z trudem gromadził bibliotekę, skupiał grono słuchaczy i uczniów, z którymi przeprowadzał pierwsze na większą skalę planowe badania wykopaliskowe na terenie Lubelszczyzny, koncentrując je głównie na cmentarzyskach neolitycznych (m. in. Stok, Las Stocki, Klementowice, Parchatka). W międzyczasie, w 1947 r. habilitował się na Wydziale Humanistycznym UJ na podstawie pracy pt. Zagadnienie prasłowiańszczyzny w świetle prehistorii Pobyt w Lublinie wykorzystał — poza pracą dydaktyczną, organizacyjną, wykopaliskową i wydawniczą (redaktor Sectio F tomów, 2—6 „Annales UMCS") na systematyczne zbieranie materiałów archeologicznych z międzyrzecza Wisły i Bugu. Efektem tego jest szereg monograficznych opracowań jak: Kultura wstęgowej ceramiki malowanej na Lubelszczyźnie („Światowit", t. 21, 1952), Kultura amfor kulistych na Lubelszczyźnie („Annales UMCS", Sect. F, t. 5, 1952), Znaleziska z wczesnej epoki brązu na Lubelszczyźnie („Sprawozdania PMA", t. 4, 1951, z. 3—4), Zabytki kultury wenedzkiej z Lubelszczyzny („Annales UMCS", Sect. F, t. 3, 1950), czy wreszcie pierwsza próba syntezy archeologicznej tego obszaru z pełnym katalogiem stanowisk: Materiały do badań nad historią starożytną i wszesnośredniowieczną międzyrzecza Wisły i Bugu („Annales UMCS", Sect. F, t. 6, 1957).

Pracując na Lubelszczyźnie nie zerwał kontaktów z ośrodkiem naukowym w Krakowie, gdzie działał przede wszystkim w Komisji Prehistorycznej PAU, pełniąc w latach 1950—1953 funkcję jej sekretarza. W 1953 r. wrócił na stałe do Krakowa i objął wkrótce (od 1 I 1954) funkcję kierownika Zakładu Archeologii Polski (dziś Małopolski) w nowo utworzonym Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN. I tu znowu praca od podstaw — organizowanie wspomnianego Zakładu i podległej mu Pracowni w Igołomi, kierowanie zespołowymi pracami wykopaliskowymi na terenie starożytnego ośrodka produkcji w Igołomi oraz na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Stradowie, redagowanie „Sprawozdań Archeologicznych" (t. 1—18). Niemal równocześnie z ob-

jęciem kierownictwa krakowskiej placówki IHKM został po śmierci doc. dr T. Reymana dyrektorem Muzeum Archeologicznego w Krakowie. Funkcję tę pełnił do 1961 r. Pod Jego kerownictwem powstały dwie nowe wystawy archeologiczne (Kraków przedlokacyjny oraz wystawa zbiorów archeologii antycznej i zabytków peruwiańskich) w odbudowanym gmachu przy ul. Senackiej 3. W 1959 r. ukazał się pierwszy tom założonego Jego staraniem i redagowanego przez Niego organu Muzeum Archeologicznego w Krakowie „Materiały Archeologiczne".

Z chwilą powstania Komisji Archeologicznej przy Oddziale PAN w Krakowie (1957 r.) został jej przewodniczącym i redaktorem serii „Prace Komisji Archeologicznej"; redagował ich 8 kolejnych tomów (2 w druku). Poza działalnością w Krakowskim (a uprzednio w Lubelskim) Oddziale PTA, którego był długoletnim prezesem, był równocześnie aktywnym członkiem innych towarzystw naukowych, m. in. Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków m. Krakowa, Stowarzyszenia Miłośników Dawnej Broni i Barwy, Towarzystwa Naukowego KUL.

Zainteresowania naukowe prof. dr Stefana Noska były rozległe. Niewątpliwie wpłynęło na to wszechstronne humanistyczne wykształcenie oraz umiłowanie szeroko pojętej historii. Znalazło to wyraz w wyjątkowo zróżnicowanej, tak co do chronologii jak i problematyki, bibliografii Jego prac i artykułów obejmującej około 150 pozycji. Najwięcej uwagi poświęcił autor kulturom i zagadnieniom młodszej epoki kamiennej i początków epoki brązu. Obok wymienionych już rozpraw z terenu Lubelszczyzny do najważniejszych niewątpliwie należy, ukończona tuż przed śmiercią, w czasie ciężkiej choroby, kilkusetstronicowa monografia — Kultura amfor kulistych w Polsce (Prace Archeologiczne", t. 8, 1967). Interesował się jednak również — i to bardzo żywo — innymi okresami, czego odbicie znajdujemy m. in. w fundamentalnej do dziś pracy pt. Kultura grobów skrzynkowych i podkloszowych w Polsce południowo-zachodniej („Prace Prehistoryczne", t. 3, 1946); dalej w takich rozprawach: Nowe materiały do poznania kultury wenedzkiej (zob. wyżej), Ciałopalne mogiły z okresu wczesnohistorycznego w Małopolsce Zachodniej („Wiadomości Archeologiczne", t. 16, 1948), Rola Małopolski w genezie Państwa Polskiego (Madiaevalia, Księga Pamiątkowa ku czci prof. dr Jana Dąbrowskiego, Kraków 1961). Innym nurtem badań prof. dr Stefana Noska były zagadnienia etniczne dotyczące szczególnie etnogenezy Słowian. Problemom etnicznym poświęcił pierwszą młodzieńczą jeszcze rozprawkę pt. Czy Bastarnowie byli Celtami czy Germanami? („ZOW", r. IX, 1934). Następnie poruszał je w kilku kolejnych artykułach, np. Kultura łużycka i zagadnienie Prasłowiańszczyzny („Wiadomości Historyczne", t. 1, 1948), Neurowie w świetle archeologii („Przegląd Zachodni", 1959, nr 5/6).

Poglądy swe na temat etnogenezy Słowian w świetle źródeł archeologicznych najobszerniej przedstawił w rozprawie habilitacyjnej pt. Zagadnienie Prasłowiańszczyzny w świetle prehistorii („Światowit", t. 19, 1948).

Nie obce były Mu także problemy metodologiczne dotyczące periodyzacji pradziejów Polski. Dał on w artykule pt. Próba podziału pradziejów Polski ze stanowiska kultury i faktów etniczno historycznych („Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń PAU", t. 49, 1948), jako jeden z pierwszych po II wojnie światowej próbę podziału naszej prahistorii na podstawie innych kryteriów, odbiegających od tradycyjnych.

Od dawna pasjonował się historią badań archeologicznych. Pionierom archeologii polskiej oraz historii najstarszych krakowskich instytucji archeologicznych poświęcił szereg szkiców (m. in. „ZOW", r. X, XI i XIV). Wyniki swych studiów w tym zakresie najpełniej ujął w książce pt. Zarys historii badań archeologicznych w Małopolsce („Prace Archeologiczne", t. 7, 1967). Znajdujemy tam także kompletną bibliografię archeologii Małopolski.

Od początku kontaktów z archeologią był gorącym popularyzatorem pradziejów, a szczególnie najnowszych zdobyczy badań wykopaliskowych. Napisał około 40 artykułów i broszur o charakterze popularnonaukowym zamieszczanych częściowo w prasie codziennej (głównie w przedwojennym „Ilustrowanym Kurierze Codziennym"). Z ważniejszych publikacji wymienić należy popularny Zarys archeologii Małopolski wydany w 1957 r. Swoje skłonności dydaktyczne i popularyzatorskie łączył z zamiłowaniami i uzdolnieniami literackimi. W maszynopisie pozostawił kilka szkiców literacko-naukowych o tematyce archeologicznej i historycznej, (np. Tajemnice mnikowskiego wąwozu, Zatopione miasto, Słowiańskie bóstwo, Książe Hunnów w kraju Wiślan).

Jednym z dodatkowych zamiłowań prof. dr Stefana Noska były prace nad bibliografią i skorowidzami archeologicznymi. Skompletował pełną bibliografię archeologii Małopolski. W 1954 r. wydał skorowidz do 20 tomów „Światowita", w czym m. in. wyraziła się długoletnia współpraca Zmarłego z tym czasopismem. Planował wydanie dalszych skorowidzów, m. in. do 20 tomów „Sprawozdań Archeologicznych".

Miał serdeczny, opiekuńczy stosunek do Swych uczniów i współpracowników. Pozostała po Nim ogromna luka, która nie szybko zostanie wypełniona.

J. Machnik